

جعفری، ابوالقاسم، ۱۳۵۱ -
منجی موعود در آیین بودا / ابوالقاسم جعفری - قم: انتشارات دانشگاه ادیان و
مذاهب، ۱۳۹۰.

۱۹۵ ص - (دانشگاه ادیان و مذاهب: ۹۳)

ISBN: 978-964-8090-81-9

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیفا.
کتابنامه: ص ۱۹۵ - ۱۸۹.

۱. مهدویت در ادیان. ۲. بودا و بودیسم. ۳. بودا و بودیسم - عقاید. الف.
دانشگاه ادیان و مذاهب. ج. عنوان.

۲۹۷/۴۶۲

BP ۲۲۴ / ۲ / ج ۷ م ۸

۱۳۹۰

۲۴۵۹۰۱۸

کتابخانه ملی ایران

منجی موعود در
آیین بودا

ابوالقاسم جعفری

اشارات
دانشگاه ادیان و مذاهب

۹۳

منجی موعود در آیین بودا

- مؤلف: ابوالقاسم جعفری
- ناشر: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب
- نوبت چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۰
- چاپ: نگارش
- شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
- قیمت: ۳۲۰۰ تومان
- شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۰۹۰-۸۱-۹
- حق چاپ و نشر محفوظ است.

• مراکز پخش:

تهران، خ حافظ، نرسیده به چهارراه کالج، نیش کوچه بامشاد، شماره ۴۰۹،
پکنا (پخش کتب اسلامی و انسانی) تلفن: ۵ - ۸۸۹۴۰۳۰۳ (۰۲۱)
قم، پردیسان، روبه روی مسجد امام صادق (ع)، دانشگاه ادیان و مذاهب.
تلفن: ۱۳ - ۲۸۰۲۶۱۰ (۰۲۵۱)، نمابر: ۲۸۰۳۱۷۱ (۰۲۵۱)

به نام خداوند جان و خرد

بدون تردید اندیشه نجات و منجی موعود، از فراگیرترین اندیشه‌های بشری است. مراغ این اندیشه را می‌توان همه جا، از ادیان و فرهنگ‌های کهن و باستانی تا جنبش‌های نوپدید دینی، گرفت و معمولاً در هر جا نمونه‌ای از آن یافت. شاید گرافه نباشد بگوییم که پس از اندیشه خدا، کمتر فکرتی در میان ابنای بشر چنین فراگیر شده است. به این گونه، در کل که می‌نگریم، کمتر دین و مذهب و ملت و مردمی را می‌یابیم که سر این سودا نداشته و امید نجات و منجی موعودی را در دل نپروراند. اما این بدان معنا نیست که موعوداندیشی در همه موارد به‌سان واحدی است؛ بلکه ادیان مختلف از این حیث ویژگی‌های خود را به نمایش می‌نهند، و حتی در درون یک دین نیز با صورت‌های گوناگونی از این اندیشه مواجه می‌شویم.

موعوداندیشی در بیشتر موارد با باور به نجات‌بخشی «شخصی» قرین است. در این اندیشه، شخصی را توید می‌دهند که با دم مسیحایی یا دست بیضایی یا اندیشه مصفایی جهان را از جهالت و تیرگی و ظلم به حقیقت و روشنایی و عدل رهنمون شود و به دست باکفایت خود، که معمولاً با فره آسمانی حمایت می‌شود، آرمان بشر را محقق فرماید. این آموزه در آیین بودا نیز با شخصیتی انسانی با عنوان میتیره (Maitreya) پیوند می‌خورد. آموزه میتیره نوید ظهور شخصیتی است که نجاتی متناسب با آموزه‌های اساسی آیین بودا برای بشر (و حتی برای همه موجودات) فراهم می‌آورد.

دربارهٔ میتریه و موعوداندیشی در آیین بودا چند مسئله ذهن پژوهشگر اندیشنده را به خود مشغول می‌دارد: نخست، اصالت این آموزه در آیین بودا است و اینکه آیا حقیقتاً خود شاکیامونی گوتمه بودا این آموزه را تعلیم کرده، یا که تحت تأثیر دیگر ادیان و سنت‌ها (مثلاً آیین هندو یا دین زرتشتی) و در فرآیندی از داد و ستد فرهنگی و دینی به سنت بودایی راه یافته است؟ دوم اینکه، میزان رسوخ و فراگیری اندیشهٔ منجی موعود در آیین بودا تا به کجا است؟ آیا باورداشت میتریه به یک مذهب یا منطقه منحصر است، یا در سراسر حوزهٔ دینی و در همهٔ مذاهب بودایی رواج و رونق دارد؟ و سوم اینکه این اندیشه تا به چه میزان از سرزندگی و نشاط برخوردار است؟ آیا به سان موعودباوری در مسیحیت و اسلام شیعی مورد توجه و اهتمام بیروان قرار دارد؟ یا که مانند موعودباوری در آیین هندو و اسلام سنی، اگرچه در متون و ادبیات دینی‌شان بدان پرداخته‌اند و در حیات معنوی آنان نقش قابل توجهی نمی‌آفریند؟ از این سه پرسش که فارغ شویم، یک سؤال می‌ماند و آن اینکه اندیشهٔ منجی موعود در آیین بودا از کدام گونه موعودباوری است و ویژگی‌ها و مؤلفه‌های نوعی و یا جوهرین آن کدام است؟

کتاب پیش رو، با گذر از همهٔ تنگناهای موجود بر سر راه چنین روشنگری‌هایی، تا حدود زیادی به پاسخ این پرسش‌ها نزدیک است، تنگناها و مشکلاتی مانند در دسترس نبودن منابع دست اول به زبان فارسی و حتی بعضاً به زبان انگلیسی، نگرش‌های منفی در باب میزان قوت و اصالت چنین آموزه‌ای در آیین بودا، و کمبود کسانی که بتوانند در راه تحقیق چنین موضوعی به نویسنده مدد رسانند. نویسندهٔ این اثر محققانه، با پشتکار و سخت‌کوشی مثال‌زدنی خود توانسته است راهی را بگشاید که شاید برخی پیش‌قدمان در عرصهٔ مطالعات بودایی در حوزهٔ زبان فارسی از پیمودن آن سر‌بازمی‌زده‌اند. کتاب پیش رو اگرچه از همهٔ توان و دستاوردهای محققانهٔ

نویسنده پرنشده است، اما شایسته آن است که تا سالیانی بر روی میز کار موعودپژوهان و نیز علاقه‌مندان به مطالعه و تحقیق در آیین بودا بنشیند. این نیز گفتنی است که اثر حاضر از مقاله‌ای پشتیبانی می‌کند که پیش‌تر در کتاب *گونه‌شناسی اندیشه منجی موعود در ادیان*، عهده‌دار بخش مربوط به موعودباوری در آیین بودا بوده است. محقق محترم این اثر در آنجا به ایجاز و فشرده‌گی، بخشی از داده‌ها و تحقیقات خود را عرضه کرده بود. اما، از آنجا که موضوع متریه در آیین بودا — به‌سان بیشتر مقالات آن کتاب — به قدر کافی واجد اهمیت و درخور تحقیق می‌نمود، کاملاً اقتضا داشت که در رساله‌ای مستقل به این موضوع بپردازند و آنچه را که آنجا مجال عرضه نداشت، با افزوده‌های هرچه بیشتری ارائه کنند، که این مهم اینجا به خامه همان قلم برآورده شد.

همین‌جا باید از اهمیتی که دانشگاه ادیان و مذاهب به چنین تحقیقات بنیادینی مبذول می‌دارد، و فرصت و مجال و امکاناتی که برای این‌گونه کوشش‌ها فراهم می‌آورد قدردانی کرد. بدون شک ایران اسلامی راه خود را به قله‌های دانش و آگاهی، و آرمان‌های والای روشنگری در عصر حاضر و اعصار پیش رو باز نخواهد کرد، مگر آنکه زمینه‌ای چنین، و حتی گسترده‌تر از این، برای پژوهش در همه عرصه‌ها، به‌ویژه اندیشه ملل فراهم آورد.

علی موحدیان عطار

قم، تابستان ۱۳۹۰

فهرست مطالب

۱۳	۱. کلیات
۱۳	آیین بودا
۱۵	آیین بودای هینه‌یانه (تیره‌واده)
۱۹	آیین بودای مهایانه
۲۱	آیین بودای وجره‌یانه
۲۲	نام و نشان میتربه
۲۴	بوداها و بوداسف‌ها
۲۵	انواع بوداها
۲۷	انواع بوداسف‌ها
۲۹	بومی‌های بوداسف
۳۲	نظریه سه کالبد
۳۳	نیرمانه‌کایه
۳۵	سمبوگه‌کایه
۳۵	درمه‌کایه
۳۸	میتربه و مفهوم «گرمه»
۳۹	تأکید مهایانه بر گرمه
۳۹	کیهان‌شناسی بودایی
۴۰	سؤالات بی‌پاسخ در آیین بودا
۴۱	کیهان‌شناسی فضایی
۴۲	عوالم سی و یک‌گانه
۴۳	کیهان‌شناسی زمانی
۴۸	اساس تصورات کیهان‌شناختی در آیین بودا

- ۵۳..... ۲. میتربه در متون مقدس بودایی
- ۵۳..... اهمیت متون مقدس بودایی
- ۵۴..... متون مقدس سنت هینه‌یانه
- ۵۷..... موقعیت دیگه نیکایه در کانون پالی
- ۵۸..... متون مقدس سنت مه‌ایانه
- ۵۹..... متون مقدس سنت وجره‌یانه (آیین بودای تبتی)
- ۶۱..... میتربه در متون مقدس آیین بودای تیره‌واده
- میتربه در کانون پالی (سوئۀ چگه وئی «شاه‌جهان»؛ سنسکریت: سوترۀ
چکره‌ورتین)..... ۶۱
- ۶۴..... ظهور بودای میتربه (پالی: متیه)
- ۶۷..... میتربه در کتاب «گفتار وقایع آینده»
- ۶۸..... خلاصۀ کتاب گفتار وقایع آینده
- ویژگی‌های اناگتومسه..... ۷۴
- میتربه در کتاب «سیه‌الا توپومسه»..... ۷۷
- میتربه در نسخۀ خطی میانیف با کد (AMS)..... ۷۹
- میتربه در کتاب «زندگی بودای پیروز»..... ۸۰
- میتربه در کتاب «مهاومسه»..... ۸۱
- میتربه در کتاب دیو‌یاودانه..... ۸۲
- میتربه در متون مقدس مه‌ایانه..... ۸۳
- میتربه در سوترۀ پرگیاپارمیتای بزرگ (خرد کامل یا فراشناخت)..... ۸۴
- میتربه در «سوترۀ نیلوفر»..... ۸۵
- اهمیت سوترۀ نیلوفر..... ۸۵
- جایگاه میتربه در سوترۀ نیلوفر..... ۸۶
- میتربه در سوترۀ «مهاپری‌نیروانه»..... ۹۱
- کتاب‌های منسوب به میتربه..... ۹۱
- میتربه در سوترۀ «مهارتنه‌کوتره»..... ۹۳
- میتربه در کتاب «مَیترِنه ویاکرنه»..... ۹۴
- ترجمۀ میتربه ویاکرنه، با اندکی تلخیص..... ۹۶
- میتربه در سنت وجره‌یانه..... ۹۹
- اهمیت سوترۀ «شورمگمه سادھی»..... ۱۰۰

جایگاه میتریه در سوتره شورمگمه سمادی.....	۱۰۲
میتریه در کتاب زمبسته.....	۱۰۳
بخش میتریه از سوتره «سمدینیرموچنه».....	۱۰۴
۳. میتریه در فرهنگ کشورهای بودایی.....	
میتریه در کشورهای هینه‌یانی.....	۱۰۷
میتریه در فرهنگ هند.....	۱۰۷
میتریه در هنر بودایی هند باستان.....	۱۱۰
میتریه در فرهنگ سریلانکا.....	۱۱۴
آیین قرائت اناگتومسه.....	۱۱۹
میتریه در کشورهای مهاییانی.....	۱۲۰
میتریه در فرهنگ چین.....	۱۲۰
میتریه در فرهنگ کره.....	۱۲۳
میتریه در فرهنگ ژاپن.....	۱۲۷
میتریه و مکتب شینگون.....	۱۳۰
رقص میتریه.....	۱۳۱
میتریه در فرهنگ تبت.....	۱۳۱
میتریه در مراسم «مونلم چنمو».....	۱۳۵
دعاهای ویژه میتریه.....	۱۳۸
۴. نظریه‌های مربوط به میتریه.....	
دلایل گرایش به میتریه (موعودگرایی بودایی).....	۱۴۱
نظریه «افول درمه» یا زمانمندی آموزه‌ها.....	۱۴۲
فرادانش یا پرچنیا.....	۱۴۸
دغدغه آخرت‌گرایی.....	۱۴۹
کیهان‌شناسی دیانه‌ای (عالم صغیر و عالم کبیر).....	۱۵۰
ریشه‌های اندیشه میتریه.....	۱۵۴
میتریه و میثره (= مهر) ایرانی.....	۱۵۴
استدلال مخالفان.....	۱۵۹
نقش نجات‌بخش میثره.....	۱۶۰

- ۱۶۱ سروش‌های غیبی هیستاسپ
- ۱۶۳ جاماسب‌نامه
- ۱۶۴ منابع مسیحی
- ۱۶۶ مغان هندویی شده
- ۱۶۷ داستان‌های قدسی
- ۱۷۱ میتره و فرهنگ هندی (بستر فرهنگی)
- ۱۷۵ امکان تجلی ویشنو در هر زمان
- ۱۷۶ کلکی
- ۱۷۹ شاه‌جهان «چکره‌ورتن»
- ۱۸۲ گونه‌شناسی موعود بودایی
- ۱۸۹ کتابنامه